

ЗА РОДА НА П. К. ЯВОРОВ¹

ИВАН КРАЧОЛОВ

Заселването на Стоян Крачолов, пращадото на поета Яворов, в Чирпан, неговото тайнствено забогатяване и неговият тъмен бърнест тип са послужили за храна на фантазията на някои изследователи, които не е спомогнала много за развързване на браншконтовия възел на проблема. Като потомък на рода осмелявам се да кажа, че много наивитет има в създадените хипотези.

Преди двадесет и пет години Ганка Найденова-Стоилова, племенницата на поета Яворов, стъпила на джадъгьолска земя, за да изрови от пепелищата зръщето на истината за произхода на своя пращад, не е подозирала, че в една от юртите на „Алешка махала“, прекръстена по-късно в „Сапъ махала“, е роден, откърмен и отраснал пращадло й Стоян. Топлият и сърдечен прием, който ѝ бе оказан от любеновските потомци на рода, не ще е бил от някакво желание да свържат своя род с чирпанския заради славата на поета Яворов. Гостоприемството е родова черта на Крачолята.

Със своите изследвания за миналото на рода Ганка Найденова-Стоилова е успяла да прецисти с чувството за отговорност всичко от изкушенията на създадените досега хипотези и легенди, правейки най-достоверните изводи, че в миналото на рода на Яворов няма чуждоземен, небългарски произход, че той е пришелец в Чирпан — най-вероятно да е от село Джадъгьол, сегашното село Любеново, Старозагорско, и че чирпанските, старозагорските и новозагорските Крачолци имат един корен. За мен тези изводи представляват най-установената нишка, по която ще се постарая да свържа моите сведения, които в продължение на много години успях да събера. Вярвам, че чрез тях ще помогна да се изяснят някои въпроси, в които различните изследователи, приятели и близки на големия български поет са завъртели нещата така, че в тази мозаечна игра на създадените много образи за миналото на рода те са придобили библейски очертания.

За да бъде по-убедителен за произхода и единния корен на чирпанските, старозагорските, новозагорските и любеновските Крачолци, направих някои странични изследвания, които поради сходството на прякора биха хвърлили в заблуждение някой друг изследовател.

Основа за изясняване на този проблем дават т. нар. „Историко-етнографски сведения за с. Любеново, Старозагорско“ и сведенията, събрани от потомците на рода от същото село, от Стара Загора, Айтос, Казанлък, Русе, Ловеч и София чрез лични разговори и писма.

От книгите, които съдържат ценен материал и на които се позовавам по един или друг начин, за да свържа издиреното дотук с новите материали за генезиса на прякора, за заселването на Стоян Крачолов—Арабина в Чирпан, за неговото тайнствено забогатяване, за бедуино-арабско-мавърския произход на пращадото и тъмния бърнест тип на поета Яворов, трябва да отбележа следните:

1. Ганка Найденова-Стоилова. П. К. Яворов. Историко-литературно изследване. Част I—II. С., 1957.

¹ Бел. ред. С оглед на автентичността в настоящото научно съобщение са запазени езиково-стилистичните особености на авторското изложение. Иван Крачолов, потомък на поета, не е професионален литератор.

2. Ганка Найденова-Стоилова, П. К. Яворов. Летопис за живота и творчеството му. С., 1959.

3. Михаил Арnaudов. Яворов. Личност, творчество, съдба. Биографична и психологическа анкета. С., 1970.

4. Тодор Браянов. Българи-бежанци от Тракия. — В: Известия на Тракийския научен институт. Кн. I.

5. Историко-етнографски сведения за с. Любеново, Старозагорско.

6. Любомир Милетич. Разорението на тракийските българи през 1913 г. С., 1918.

В изложението си ще се постарая да запълня онези шупли, които са се получили от изкусно маскираните измислици за произхода на Яворовия род. Аз мисля, че само едно искрено осветляване, лишено от своеобразна фантазия, би дало верен отговор на въпросите — ако не пълен, то поне приближаващ се до истината.

КАРАЧЕЛИИТЕ

Сходен на прякора Крачол е Карачол. Човек би приел, че думата Карачол е езиково изопачение на прякора Крачол. Доста години вярвах в това и се стараех да внуша на Георги Карачола от Стара Загора, с когото имам приятелство още от ученически години, че сме от един и същи род, но той упорито не искаше да смесва рода си с нашия. От 1951 г. живея в Бургас. Както в града, така и в селата Порой и Сарафово, в градовите Созопол и Айтос имах възможността да се запозная с някои от потомците на този род, които ме братовчедосваха и при обръщението си към мен поставяха една буква „а“ в повече след буквата „к“ и ме назоваваха Иван Карачола, или за по-кратко ме наричаха Карачола. Често им правех забележки за правилното изговаряне на думата Крачолов, но те продължаваха да изопачават фамилията ми. По-късно разбрах, че тази фамилия е популярна в Бургаско и че те правилно изговарят прякора на този род. У мен се бе промъкнала тревогата за претопяване в карачелийския прякор и затова побързах да разуча този род.

През 1981 г. проведох анкетата с потомците на този род. От созополските и поройските Карачоли не можах да получа необходимите сведения за рода. Проведох анкета с потомците от този род в с. Сарафово, Бургаско, и с дългогодишния сарафовски учител Георги Казаков—Даскала. Той ме запозна подробно със създадената от него история на селото от самото му основаване през 1913 г. Беше се постарал да остави на поколенията онова, което друг не бе направил до този момент.

Преди да направя изложението за казаното от него по въпроса за прякора на рода Карачелиите, той ми съобщи следното:

„Когато бях на 16 години, постъпих аргатин при генерал Кирил Ботев — брат на Христо Ботев. Цели осем месеца се грижих за окраставялото му ловно куче. Това ми беше работата през тези месеци. Почти всеки ден идваше при него бившият съпруг на Лора Каравелова, Дренков, и всеки ден пиеха и се напиваха. В деня, в който се понесе вестта, че Яворов се застрелял, Дренков, развълнуван, съобщи на генерала за смъртта на Яворов. След като пиха много и се напиха — продължи да разказва дядо Георги, — Дренков, обръщайки се към Кирил, заплака и каза: „Тя уби и него. Плача заради Яворов.“ Това сведение го съобщавам като факт, който може да послужи на някого от литературните и историческите кръгове.“

Същият потвърди, че родът на Карачелиите няма нищо общо с рода на Яворов. За прякора Карачол той даде следното обяснение: думата „Карачол“ произлиза от две турски думи — „кара“ значи „черен“, а „чели“ значи „драка“. Прякорът има следната история: най-старото име на селото им било Росен и то се намирало в местността Куродак, което значи Суха гора, между Бяло и Мраморно море. Със завладяването на Източна (Одринска) Тракия от турците положението на българското население станало тежко. Поробителят правел всичко възможно, за да колонизира непохватно преддверието на Цариград и Провливите и да заздрави султанските столици Одрин и Цариград.

В началото на XVI в. положението на поробеното българско население още се търпяло. Но в някои села турците започнали насилствено да потурчват българското население. Голяма част от жителите на с. Росен, за да избягнат издевателствата и убийствата, започнали да приемат исляма. Имало и такива, които не пожелали да се потурчат. Изпратили писмо до султана в Цариград за насилственото потурчване на българското население. Султанът издал ирадѐ (указ), с който нареждал приемането на исляма да става доброволно. След султанското ирадѐ населението на селото се отказва от исляма. Започнали да съжаляват, че са избързали. Станали „пишман“. Оттогава турците прекръстили селото на „Пишманкьой“.

През XVIII и началото на XIX в., времето на най-зверските грабежи и убийства, в селото имало и бабанти, които са се противопоставяли на турските закони. Тези хора турците нарекли „Карачелинѐ“ („Черните драки“). Впоследствие тази дума, както обясни дядо Георги, получила по-мекия и по-благозвучен изговор „Карачоловите“.

Селяните от Пишманкьой се заселват в България през 1912—1913 г., през време на Междусъюзническата война, когато съюзниците ни предават Беломорска Тракия на Гърция. Именно тогава се преселва и родът Карачолови — в селата Порой и Сарафово и в градовете Айтос, Созопол и Тополовград. Само тополовградските Карачоли носят своя прякор като фамилно име. Потомците на този род, заселили се в Бургаско, не носят тази фамилия, но се смятат от този род. Поселението, което направихме с дядо Георги Казаков—Даскала в домовете на потомците в с. Сарафово, потвърди казаното за произхода на прякора им и за времето на преселването им по тези места. Никой от анкетираните не свързва рода си с този на Яворов.

По данни на бившата Дирекция за настаняването на бежанците в България не са регистрирани бежанци от този род и въобще бежанци в с. Любеново, Старозагорско².

ПРОИЗХОД, ДВИЖЕНИЕ, ПРЕСЕЛЕНИЕ

Не бихме си изяснили генезиса на прякора Крачол и причините за изселването на някои хора от рода, ако не вземем под внимание сведенията, които ни дават потомците на рода, историята на възникването на днешното село, неговото родово разклоняване и причините за движението му.

Днешното с. Любеново, Старозагорско, се намира на едно от най-старите си места, където по-рано, преди да бъде изгорено от турците, се е наричало „Алешка махала“. Поради това, че се намира на главния път от Едрине (Одрин) за Ески Заара (Стара Загора), то е било често ограбвано, а населението му — избивано. През XVIII и началото на XIX в. безчинствата, убийствата и грабежите особено много зачестили. През XVIII в. селото е опожарено от турците. След опожаряването му то се премества по-на изток от главния път, до т. нар. „Рисимановски юрти“, в съседство с населението на „Месели махали“. На това място „Алешка махала“ се преименувала в „Сапѐ махала“. Има предание, че селяните ѝ са ходели с къси дебели тояги, които са носели под ямурлуките си. На края на късата тояга, наподобяваща сап, имало поставена желязна гривна — населението я наричало „бурмалия тояга“. С нея са се отбранявали и са нападали турците при нужда. Възможно е поради това селяните от „Месели махали“ да са ги прекръстили, за да се отличават.

Заживели двете махали като едно село. Създали си свои традиции и обичаи. Попрелките, седенките и миджиите са били единственото развлечение и място за отмора. От седенките момите са приставали, а старите са се сватосвали там. Възможно е тук на една от седенките да се е излюпил прайкорът Крачола на един от рода на Зеленковите.

„Алешка махала“ се състояла от седем рода. Най-голям род е бил Хаджиевите. От Хаджиевия род поклъва родът Зеленковите, от които произлизат сегашните Коселара и Крачолята. От корена на Крачолята поклъва родът на Карталята. Другите родове не са се роили толкова много, както Хаджиевият род. Изглежда, че хората от този род са правели най-силно впечатление. Вероятно родовата им черта да привличат вниманието на другите върху себе си,

² Тодор Браинов. Българи-бежанци от Тракия. — В: Известия на Тракийския научен институт. Кн. I.

да са в центъра на събитията е спомогнала различните хора от рода да получават прякори за отличаването им от другите и да стават първите основатели на нови родове.

Дядо Таньо Тенев от с. Любеново, Старозагорско, потомък на рода, дава следните сведения за прякора Крачол: „Ние си знаем от бащи и майки, че Стою Крачола — бащата на пращадно ни Енчо — е ходел с разкопчани крачоли. Навремето, пък и доскоро, крачолите на потурите ни се закопчаваха с телени копчета. Дядо Стою е бил малко писур (небрежен към себе си) и често ходел с разкопчани крачоли, и затова са го нарекли Стою Крачола.“

Йовка Георгиева, съпругата на покойния Георги Георгиев, потомък на рода, дава следното обяснение за прякора: „Чувала съм от по-старите да разправят, че пращадното на рода като бързал да отиде на седянка, вместо да наметне на гърба си аджамката, наметнал си потурите и така се явил на седянката. Като го видели момите с потурите на гърба, с висящите два крачола вместо ръкави, нарекли го Крачола. Дали за дядо Стою се отнася, или за друг, не зная.“

По сведения на Боян Крачолов, баща ми, прякора носим от най-старо време. Той дава следните сведения: чувал е от братята си Пейо и Димитър да казват, че бащата на пращадно им Иван се казвал Вълкан и че когато се заселват до с. Баткалии, е имал 4—5 сина, много земя и добитък. Поради това че същият ходел с разкопчани крачоли, са го нарекли Вълкан Крачола. Същите сведения дадоха и потомците на рода в Айтос Мария Русева и Биньо Райков от Бургас и Рада Бинева от Стара Загора.

Много наивитет и нагласяване има по прякора Крачола. Едни изследователи свързват прякора на пращадното на Яворов с това, че Стоян Крачола—Арабина е докрачил до Чирпан след 1820 г., за да се засели там като че ли нарочно, други — със скъсаните му потури, с появата на новата мода — на панталоните, — която по това време навлиза в градовете като нещо ново в бита на хората, а Христо Недялков обяснява прякора Крачола с това, че той е езиковка форма на съдържанието на думата „харамия“. За кого не е известно, че с думата „крачол“ в българския език се назовава една част от панталоните или потурите? Може ли с друга дума да се назове крачолът? Ако той имаше друго име, прякорът щеше да носи това име. От събраните данни на потомците и от „Историко-етнографски сведения за с. Любеново, Старозагорско“ става ясно, че в онова тъмно робско минало е било много лесно да се прикачи прякор на някого, за да бъде отличен от другите. Изглежда, че това малко разнообразие в тежкия робски живот не е било неприятно. Екатерина Каравелова е вземала на прищел презимето на поета Крачолов като признак на неговия нисък произход. Навярно затова Лора се опитва в едно от писмата си да склони поета да се откаже от втората буква в името си и да се подписва вместо П. К. Яворов само П. Яворов. По сведения на Ганка Найденова-Стоилова писмата, които Лора е адресирала до него, никога не са носели фамилията име на поета по прякор. Писмата били адресирани „за Пейо Яворов“. Тези два факта говорят, че Яворовият род е бил смятан от „долно потекло“, едва ли не най-долното в Чирпан. Не са били лишени от неприязън към този прякор и двамата приятели на поета д-р Кръстев и П. П. Славейков. По този въпрос е отбелязано следното в романизираната монография за Яворов от Любен Георгиев: „Младият поет отначало се подписвал с инициалите П. Кр., а когато праща „Калиопа“ в „Мисъл“, тънкото естетическо чувство на д-р К. Кръстев и П. П. Славейков било ужасно раздразнено от това невъзможно, произносно Крачолов, с което не може да се влезе в литературата, нито да се подписват изящни и мелодично-звънки куплети“. Поетичният и мелодичен псевдоним „Яворов“ обаче не е имал силата да заличи прякора. Днес потомците на Крачоловия род ревностно пазят и съхраняват този прякор като завет на дедите си.

Всички сведения, получени от потомците, говорят в полза на това, че с прякора „Крачола“ е бил назован Вълкан от рода на Зеленковите и че с този прякор той основава рода на Крачолята, отличен от другите поради това, че е ходил с разкопчани крачоли, както вече споменахме.

След като в продължение на години изследвах корените на този род, аз поддържам тази теза и отхвърлям всички други легенди и измислици за прякора.

След като споменах в началото за родовете на „Алешка махала“ и причините за преименуването ѝ в „Сапъ махала“, от която израства днешното село Любеново, искам да спомена за по-нататъшната съдба и живот на населението. Има предание, че още оттогава, когато „Алешка махала“, преименувана в „Сапъ махала“, и „Месели махали“ са били едно село от две махали,

съществувал доскорошният обичай младоженците да ги къпят в реката на Ивановден. Веднъж ергените на „Сапъ махала“ хвърлили в река Съзлийка младоженеца от другата махала, за да го окъпят, и след това, както било по традиция, да отидат у дома му да ядат и пият; обаче през лятото някой си селянин от селото забил кол за връзване на бъчва, за да я нахисва, и забравил да извади кола. Младоженецът се навива на кола и умира. Скарват се двете махали и виновната „Сапъ махала“ напуска „Рисмановските юрти“ и се заселва по-на юг, пак на главния път, в близост до с. Батканлии, на мястото на юртите (наречено от населението на с. Любеново „Юрти-те при воденицата“). Когато те се заселили на това място, турците го нарекли „Джедѐ Йол“ което значи „Главен път“, тъй като се намирало на главния път от Едирне за Ескизаарската кааза. Честото преминаване на турците през селото, отсядането и пренощуването им оставяли кървави следи. Населението било подлагано на ограбване, мъжете избивани, жените изнасилвани, а стадата — отвлечени.

По сведения на дядо Таньо Тенев — Крачола от Джедѐ гьол техният прадядо Стою Крачола и жена му били заклани от турците в паликата при с. Батканлии, където са живеели по това време. Бързото появяване на турците из хълмистата мера не им дало възможност да избягат. Заклани били пред пещта, когато са пекли хляб.

Населението е водело непрекъсната борба с черкези и арнаути. Използувайки дълбокия гьол до селото, то прибегнало до хитрост. Нощуващият в селото турчин бивал удушван, ограбван и хвърлян в гьола. Пусната била мълва, че вечер от гьола излизал вампир, който пазил селото от турците. Поради тази мълва турците го нарекли „Джедѐ гьол“ („Вампирски гьол“). Поради буйния нрав на жителите му често имало сбивания и убийства на турци, което ставало причина по-революционно настроените (издадени от турските шпиони, каквито ги е имало сред българското население) подгонени от турците селяни да се изселват от селото и да се заселват на други места. От историята за движението на населението черпим сведения, че от рода Хаджиеви една част се изселва в с. Войника, Ямболско, наречено тогава Бакаджий, и потомците му и досега носят името си Хаджийските. В същото село се изселва и Димитър Карцька, чието поколение носи прякора Карцьките. От рода на Капушата се изселват хора в Стара Загора и наследниците им носят и досега фирмата Джедѐгьолаеви по името на селото. В с. Гледачево, Старозагорско, се изселва един от синовете на Вълкан Крачола, Енчо Крачола (от чийто род е Стоян Крачолов), с когото Ганка Найденова-Стоилова през 1955 г. е говорила по въпроса за изсяняването на рода, и неговите сестри Олга Пипалова, която сега живее в София, Рада (по мъж Бинева) и Надежда (по мъж Цанева), които сега живеят в Стара Загора, както и потомците на рода, които живеят в Айтос. Техният дядо Биньо Крачола, който е чичо на Стоян Крачолов, се заселва там през 1887 г.

За да проследим движението на рода Крачолови, трябва да отбележим, че както сведенията за историята на селото, така и анкетираният потомци на рода ни дават основание да считаме, че основателят на рода е Вълкан Крачола, за когото Ганка Найденова-Стоилова споменава в книгата си „П. К. Яворов. Историко-литературно изследване“, че имал 5—6 сина. Той живял в края на XVIII и началото на XIX в., когато селото Джедѐ Йол се преименувало в Джедѐ гьол, по времето на най-жестоките кърджалийски набези, когато по главния път от Ески Заара за Едирне непрекъснато са преминавали турци и са оставяли кървави спомени след себе си.

Като твърдим, че основателят на рода Крачолови е Вълкан, необходимо е да спрем вниманието си на един исторически факт, поместен от М. Арнаудов в книгата му „Яворов. Личност, творчество, съдба“. Арнаудов пише: „По всяка вероятност, мисли Яворов, дядото се е укривал, когато дохожда в Чирпан. За това съдя ето по какво. Визма християнското име Вълко; дали е превод, не зная.“

Защо праиядото се е укривал? Защо се е назвал с името Вълко? Арнаудов дава известно обяснение на този въпрос, но според мен не е много ясен. Той пише така: „Праиядото по баша се е именувал не Вълко, а Стоян; Вълко е праиядото на поета по майка.“ Тази версия на Арнаудов не е убедителна. Въпросът не е изследван от него, за да разполага със сигурни данни, и е отминат умело, без да се даде точното му обяснение. За да дадем правилен отговор на въпроса, ще трябва да се спрем на още нещо, казано от Яворов, което Арнаудов записва: „Отгде точно е основателят на рода, остава тъмно. Предполагам, че е от анадолските араби, бедуйните. Не ще е бил от

вътрешна Арабия.“ За да извлечем от тази мозаечна игра истината по въпроса, ще се спрем на установените факти.

Ганка Найденова-Стоилова в „П. К. Яворов. Летопис за живота и творчеството му“ правилно отбелязва, че Стоян Крачолов се заселва в Чирпан след 1820 г. Защо не го е назовала Вълко, а Стоян?

Вероятно при заселването си пращадото се е нарекъл с името Вълко (вместо бащиното си име). Една такава маскировка е била необходима на Стоян Крачоло, за да не бъде открит от турците, които вероятно са били по дирите му заради хайдутлука му. Нека се има предвид, че той е имал много укрити пари. По този въпрос Яворов е казал следното пред М. Арнаудов: „За мене няма в случая, освен едно разбойничество. Арабинът е трябвало да се укрива и бейски на суверенито на околните, маскира произхода на богатството си и го тура в обръщение.“ (Една изпитана форма за маскиране, която бе приложена при с. Батканили за появата на вампира от гьола и която с успех се прилага и в Чирпан. Една нишка, която води от Джадъ гьол до Чирпан.)

Като се установява в Чирпан, Стоян Крачоло грабва богатската дъщеря на чорбаджи Генчо и от Вълко става на Стоян Крачоло. От събраните сведения е известно, че Вълковият син Иван е кръстил своя първи син Вълкан — на името на баща си. Другият му син Стою кръщава първия си син на баща си с името Вълко. Тези факти говорят в полза на това, че Стоян, намиращ се далеч от своя край, временно е използвал името на баща си или на братовчедата си Вълко до уреждане на въпроса си, без да разкрива откъде е дошъл. Това е още една нишка, която показва, че той е пришълец от Джадъ гьол, че е един от синовете на Вълкан Крачоло. По сведения на Боян Крачолов от Стара Загора дядо му Вълкан Иванов Крачолов със своя баща Иван се заселва в Стара Загора след 1820—1825 г. Точната година не се знае. Чувал е от баща си Иван Вълканов Крачолов (кръстен на дядо си Иван) и от по-големите си братя Пейо и Димитър, че дядо им Вълкан бил висок и силен човек. Приличал на баща си.

След като имаме сведения, че Стоян Крачоло, пращадото на поета Яворов, се заселва в Чирпан след 1820 г., а Иван Крачоло със своя син Вълкан от с. Джадъ гьол се заселва в Стара Загора също след 1820 г., можем да твърдим, че Иван Вълканов Крачоло е по-големият брат на пращадото на поета, за когото М. Арнаудов споменава в книгата си „Из живота на П. К. Яворов“: „От време на време дохождал там един турчин, „балабан човек“ — той се отделял със Стоян в другата част на общарницата и там двамата плачели. „Трябва да му е бил баща или брат“, мислеше госпожа Мина, но това не е положително.“ Разказът на Мина Крачолова тук противоречи на онова, което е говорила досега по въпроса за азиатския произход на пращадото си. В тази версия има по-голяма истина. През онова време е било лесно българин да се преоблече като турчин, без да бъде разпознат. Тогава населението е владеело добре турски език.

Заселването на Стоян Крачоло в Чирпан, а на Иван Крачоло — в Стара Загора почти по едно и също време, общият прякор Крачоло, внезапното забогатяване на пращадото на поета, отварянето на хан от Иван Крачоло и закупуването на голяма къща в махалата „Съреолу“, точно в турския квартал на града, търговията му с добитък говорят, че са имали пари. Някои от изследователите са налучкали истината за тайнственото забогатяване на Стоян Крачоло, но не са могли да открият извора на парите. Ликвидирането на турците, които са нощували в селото им Джадъ гьол, вземането на парите, на златото, което те са носели със себе си, когато са се връщали към Одрин след жестоко ограбване на българското население, дават една нишка за тайнственото забогатяване не само на чирпанския Крачол, но и на старозагорския и другите Крачол, избягали от селото по същите причини. Съдбата им ще е била една и съща и начинът на забогатяването — един и същ. Анкетираната Анка Камбуrowa от Поморие, дъщерята на Вълка Бинева Крачолова, си спомня, че баба ѝ Станка вендж ѝ показала горне с жълтици. Аз също си спомням, че през 1937 г. баба Дана, майката на Стоян Крачолов от Стара Загора, след едно гостуване у дома забрави jaketa си със защитите в хастара жълтици.

Когато разговаря с проф. Арнаудов за тайнственото забогатяване на своя пращадото, Яворов е категоричен в изказването си по този въпрос: „За мене няма в случая (друго), освен едно разбойничество.“

Известно е, че след като турците са правели много золумлуди над населението, а бабаите са отмъщавали, сред жителите се намирали и такива, които са служели на турците като шпи-

они и са издавали „хайдутите и пантите“. Шпионите са били ликвидирани и разкритите вече хайдути, подгонени от турците, са се заселвали на други места. Заселилите се другаде не са прекъсвали връзките си със селото. Вече като забогатели търговци те са минавали през с. Джадъ гьол за Одрин, където са излагали стоките си и са търгували с добитък. Такива сведения имаме за Стоян Крачола, прадядото на поета, който ходел да търгува из Одринско и по Узунджовските панаири, откъдето натрупал още богатство, а също и за Иван Крачолов, който при търговията си с добитък често ходел до Одрин и обратно. По сведения на Боян Крачолов търговската жилка се предава и на неговия син Вълкан. После богатството се разсипва, след като Вълкан овдовява и се оженва за друга жена, от която има дъщеря Пена и син Кою. И така едно богатство се раздробява и разсипва от наследниците, както става и при наследниците на Стоян Крачолов в Чирпан.

От казаното дотук можем да твърдим, че това е още една нишка за доказването, че чирпанският пришлец е от Джадъ гьол и че с по-големия си брат Иван не са прекъсвали връзките си с близките си от селото.

ДЖАДЪГЬОЛСКИТЕ ХАЙДУТИ И БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА ПЕСЕН

Турското робство със съdboносните си за народа последствия е оставило дълбоки следи в духовното творчество на народа. От онова страшно минало са останали и досега легенди, спомени, които свидетелствуват за нечувани жестокости и насилия. Няма селище или местност, които да не са свързани със злодеяние на поробителя. Дълбоките рани на изстрадалото от турското владичество българско население, воплите и стенанията намират отдушник в народните песни. На фона на тази мрачна робска действителност се откроява народът — коравият и жилав български народ — и волята му да живее въпреки всичко. Грабежите, насилията, убийствата, издайничесвата, придружени от непоносим морален гнет, заемат централно място в народните песни. Митическите и юнашките песни постепенно изчезват. Изчезнал е и светът на змейовете, русалките, самовилите и другите измислени герои, плод на богатата народна фантазия. Народният певец възпява само онова, което е било непосредствено свързано с тежкия живот, с борбите, които той е водел с поробителя, за да живее.

За борбата на джадъгьолиите и за хайдутлука на Крачолята народът е създал песни, които по време на анкетата с потомците на рода от Старозагорския край можях да запиша от Радка Желязкова от с. Сърнево и от Станка Йорданова Вълкова от с. Любеново.

Една от най-старите песни, в които народът възпява бабаитите, тяхната борба и разправа с шпионите, е песента „Пенчо мама си думаше“, записана в с. Сърнево:

Пенчо мама си думаше:
— Мър мамо, мър мила мамо,
ти речи, мамо, на батя,
на батя, мамо, на Митя,
бати с овцети да иде,
че ми са канят, мър мамо,
пантите караборунски,
Крачоловите синове
от село, от Джадъгьола,
канят са да ма уловят.

Каква гузна съвест и страх разкрива този откъс от песента! Шпионинът, продал се на турските мехери та, търси да се скрие.

Мама на Пенча думаше:
— И туй ли да те науча;
сутрин ги късно изкарвай,
вечер ги рано докарвай,

дано се гневът премине.
Пенчо се лошо разсърди,
закачи гега за джоба,
че са с ямурлук наметна
и си стадото поведе.
Извади меден кавал,
засвири жално, та милно,
кавал му дума думаше:
— Мър мамо, мър мила мамо,
гледай ме, нагледай ми се.
слушай ме, наслушай ми се,

Пенчовата майка каил не става. Въпреки силното майчинско чувство тя не протяга майчината си ръка към Пенчо поради продажната му съвест. Накрая песента разказва за жестоката, но справедлива разправа с издайника:

Че са го панти хванали
и му главата отрязали.

Тази песен се отнася за времето, когато селото се прекръства от Джебѐ йол на Джадѐ гьол — тогава населението води непрекъсната борба с турците и шпионите издайници, — времето на най-жестоките кърджалийски набези, краят на XVIII и началото на XIX в., времето, когато Вълкановите синове Иван, Стоян и Енчо жестоко отмъщават за осквернените къщи, за убийството на брат им Стою и жена му, за оставените още невръстни сираци Енчо и Вълчо, за прогонените по чужди краища близки. В песента не се споменават конкретните имена, които ще видим при втората песен. Не само Вълкановите синове са били панти, но от песните и другите сведения може да се твърди, че едни от най-буйните и безстрашни бабаити са били от рода на Крачолята. Песента ясно подчертава, че пантите са Крачоловите синове. Най-вероятно онези, които после забягнали (както вече имаме данни): Иван, Стоян и Енчо, синовете на Вълкан Крачола.

Втората песен се пее в Старозагорския край; записах я в с. Любеново (бившето Джадѐ гьол). В нея се подчертава твърдата, непреклонна воля на Крачолята относно издайниците:

Задало ми се, майко лъо,
збора ми Караборунски,
мало и голямо ша идат,
Иванчо иска да иде.
Мама си Иванчо не пуска:
— Тук седи, Иванчо, не отивай
на збора Караборунски,
че ти се канят, Иванчо,
джадъгьолските хайдути,
Крачоленчовите синове,
Райко и Теню двамата.
Канят ти се, ша та убият.

.....
Иванчо майка си не слуша:

— Ша ида, мамо, ша ида
на збора в Караборун!
Че са хубаво премени,
че си кончето изведе,
изведе и го оседла,
че си на збора отиде,
право у лелини си отиде.

Деля го у къщи повика.
Иванчо у къщи не улези,
право на збора отиде
и си хорото поведе.
Голямо хоро заигра.
Крачоловите синове,
Райко и Теню двамата,
те из хорото ходеха
и все към Иванча гледаха,
на Иванчо глава въртяха
и на Иванчо думаха:
— Пусни се, Иванчо, от хорото,
неска ще кръв да пролееме.
Иванчо се от хоро не пусна,
лак си хорото водеше.
Райко парабел извади,
Иванчо у чело умери.

В тази песен се говори за двамата синове на Енчо Крачола, внуците на заклания от турците Стою Крачола. В средата на миналия век те са вече в най-буйната си възраст. Пропити от омраза към турците и българите издайници, те продължават да мъстят за изпепеленото им бащино огнище, за прогонените по други краища чичовци и братовчеди. Под ямурлуците вече не носят бурмалните тояги, а натъкнати парабели в пояса и ножове в навушата.

ХРИСТИЯНИН ИЛИ МОХАМЕДАНИН

Цяла легенда има за бедуино-арабско-мавърския произход на прадядото на поета Яворов. Бил тъмнокож, с големи бърни, мълчалив — три обикновени качества, послужили за храна на много фантазии.

М. Арнаудов помества в книгата си „Яворов. Личност, творчество, съдба“ следното. Запитан на кого прилича външно, Яворов, отговорил: „На баща си, жив портрет. А баща ми прилича на дядо ми, а дядо ми на баща си.“ М. Арнаудов не дава обяснение кой го е питал и пред кого е дал този отговор. В същата книга Арнаудов помества и следните думи на Яворов: „Моят прадядо по баща е арабин, мавър от Мала Азия; християнин или мохамеданин, не зная. Типът се предава по права мъжка линия.“ На тези въпроси другите изследователи е възможно да са отделили много малко внимание, но аз като потомък на този род ще се постарая да ги поразниция, за да извлека правдата.

В казаното дотук от Яворов ще се постарая да поразвържа възела на това изкусно обяснение на нещата. Въпреки че различните изследователи така усърдно са проучвали родословното дърво на големия поет, допуснали са някои грешки или не са искали да развалят умело измислената легенда за произхода. Когато запитали Яворов на кого прилича, той правилно казал, че на баща си Тотю (или, както чирпанци го наричали, „Черното Тотю“). И тъй като (според писаното от Арнаудов) Яворов казва, че неговият прадядо по баща е арабин, мавър от Мала Азия и че черният бърнест тип се предава по мъжка линия, излиза, че не Стоян Крачолов е азиатският прищелец, а хаджи Генчо, бащата на Стойка Генчева. За да стане по-ясен този въпрос, необходимо е да го проследим внимателно. След като се твърди от Яворов, че черният бърнест тип се предава по мъжка линия, излиза следната картина. Щом Яворов прилича на баща си Тотю, а баща му Тотю прилича на дядо му Иван Терзиколчев, а дядо му прилича на баща си Терзи Колю, известния моден шивач на женски дрехи, тогава излиза, че Стоян Крачола не е прищелецът-арабин от Мала Азия, който е предал тъмния бърнест тип на Яворов, тъй като той има две дъщери и не може да предаде тъмния тип по мъжка линия. Твърдението, че тъмният бърнест тип се предава само по мъжка линия, отпада, тъй като дъщерята на Стоян Крачола, Митра (черната

му бърнеста дъщеря), наследила чертите на баща си, предава чрез сина си Тотю черния бърнест тип на Пейо. Хипотезата, че наследствените белези могат да се предават на поколенията само по мъжка линия, отпада като правило. Допусната е още една грешка, която дразни читателя. Когато Яворов говори за пращане си (приемам, че говори за Стоян Крачола), че е от Мала Азия и че е бедуйн, мавър и че не знае християнин ли е или мохамеданин, считам, че когато се е говорило и материалът се е помествал като факт, авторът или не се е задълбочавал в казаното, или изкусно е маскирвал измислицата, за да не наруши легендата за фамозния бедуйн от Мала Азия.

Легендата първо я създава Яворов с разказите си, потвърждават я неговите сестри и брат му Атанас. Една измислица на чирпанеца Янко Кочев, превърнала се в легенда с белезите на Пушкиновия произход, изкусно разкрсявана от най-близките хора на Яворов, особено от неговата сестра Мина, на която не е липсвало поетично въображение, без да се помисли за последиците. Сам братовчедът на Яворов, Хр. Кожухаров, когато го запитали за странното потекло, изказва недоумението си от разказа на поета: „Хич може ли у Тотю да има арабска кръв и нищо да не се знае! Колко голям е Чирпан, и такова събитие да не се знае. . . Тук знаем на повечето родове откъде са преселени. . . та арабина не ще се знае, нали?“

Съмнения в правдоподобността на казаното от Янко Кочев се появиха, когато през 1939 г. излезе книгата на Хр. Недялков „Пейо Кр. Яворов. Нови приноси към живота и творчеството на поета“. След като отхвърля твърденията на М. Арнаудов за арабския произход на поета, започват се нови разговори с близки и приятели, и, както съобщава Хр. Недялков: „Нито един от тях не потвърди арабския произход на поета. Всички с недоумение говореха за това съчинителство. За разпространението на тази легенда обаче бе допринесла твърде много Мина Крачолова“. В книгата си „Яворов, Личност, творчество, съдба“ М. Арнаудов пише следното: „Наред с преданието за арабско потекло, потвърдено отново от Мина Крачолова, бяха изнесени и спомените за рода на Яворов от някои стари чирпанци. Един от тях, Ал. Ралов, с учудване се пита, отхвърляйки арабското потекло на Яворов: „Как ще се допусне такъв скандал — арабин да се покръсти и да му дадат за жена българско момиче!“

По време на проведената анкета за установяване на истината за произхода на рода, в книгата си „П. К. Яворов. Историко-литературно изследване“ Ганка Найденова-Стоилова идва до извода, че в миналото на Яворов няма чуждоземен, български произход.

М. Арнаудов, при проведените си две анкети през 1911 и 1926 г., основавайки се на измислиците на чирпанеца Янко Кочев, които той нарича „положителното свидетелство на един почтен и образован човек“, изреждайки неговите биографични данни като общественик и революционер, стига до извода, че той е неспособен да подведе младия поет Яворов и че казаното от него за азиатския произход на пращаното на поета е истина. И накрая, когато завършва биографичните сведения за Кочев, Арнаудов пише: „Едва ли този всеобщо уважаван човек, починал в 1913 г., би си правил празното удоволствие да заблуждава поета, когото е ценял, с легенди, измислени от него или уж чути от по-възрастни чирпанци.“

Янко Кочев е роден в 1836 г., една година след смъртта на Стоян Крачола. Откъде Янко Кочев знае тайната за арабина, след като не го е виждал въобще, за да внуши на Яворов, че неговите близки премълчавали тайната? Една измислица, повторена три пъти, става истина.

За да се увери в правдоподобността на съобщеното от Янко Кочев, М. Арнаудов прави още една анкета през 1957 г. с 63-годишния брат на поета Атанас Крачолов. Изглежда, че той пак се натъква на измислената легенда, само че в по-друга образност е било предаването ѝ. Сега Атанас Крачолов разправя неща, чути, когато е бил на 12—13 години. Той е съобщил на М. Арнаудов следното: „Когато бях 12—13-годишен (роден съм в 1884 г.), чух от майка си следния разказ:

„Пред папучийския дюкян на пращане ни — хаджи Генчо, както узнах после — спират веднъж двама души: единият възрастен, другият млад човек. След това старият човек отминава, напуска Чирпан, а младият остава при пращане ми и започва да работи при него. Оженва се пришедецът за дъщеря му, която била май грозничка. В младото семейство имало сиромашия. Една вечер този човек, на име Стоян, се загубва и на сутринта донася колесник с пари.“

И тук намираме нещо, което е в полза на изнесеното дотук. Атанас не говори за пращане си Стоян, че е арабин. Повтаря една истина, която подсилва онова, което ние вече констатирахме.

Стоян Крачолов е по-малкият брат на Иван Крачолов. Възможно и най-вероятно е той да го е придружил до Чирпан, за да го настани, да го устрои някак си. Проява на братска загриженост от по-големия към по-малкия ябанджия.

Изглежда, че от този разказ М. Арнаудов се е разколебал в създадената от Янко Кочев легенда. По въпроса за произхода той пише: „Всички подобни предположения и съмнения не могат да бъдат днес проверявани, при липсата на по-точни исторически и родословни показания. Остава — засега поне — да взимаме съобщението на Яворов като предание, в което сам той е вярвал. Яворов не изключваше да има някаква истина в нея (в легендата — б. м. И. Кр.) във връзка и с екзотичното на външния си вид.“

Легенда, ревностно доказвана и оспорвана, изкусно разкрасявана и допълвана, сравнявана по съдба със съдбата на Пушкин, една преднамерена заблуда, заплетена в мозаечната игра на загадките, като се започне от произхода, цвета на кожата и се стигне до овала на черепа не само на Яворов, но и на сестрите му, а и до очите, разположени малко нагоре — едва ли не както при индианската раса.

Нишката от най-загадъчното в този мит е изтеглена. След като имаме вече сведенията за произхода на рода и причините за изселването на някои членове от него и за заселването им на други места, сведенията за народността състав в миналото и след освобождението на селото от турците, т. е. че в селото не е имало други народности освен българи, и сведенията на Тракийския научен институт, че през 1912—1913 г. и по-рано в с. Джалъ гьол, сегашното с. Любеново, Старозагорско, няма преселници от другаде, не съм съгласен с азиатския произход на рода. Родът Крачолови е чисто български и в миналото му няма чуждоземен, небългарски произход.

Тъмният бърнест тип, революционният, бунтарски и непокорен характер, прекалената доверчивост, преливаша в наивност, избухливостта, гостоприемството, гуляйджийството и самохвалството са родови черти, които са се проявявали в миналото, проявяват се и сега сред поколенията на този род.